

Jacopone da Todi i njegovi životopisi

Petar Zdravko Blajić, Split

Povjesničari književnosti znaju da različite životopise Jacoponea da Todi koji su do nas došli, sa stajališta povijesne utemeljenosti, treba uzimati s mnogo ozbira.

Jacopone da Todi, pravim imenom Jacopo de' Benedetti, je talijanski pjesnik. Rođen je 1236. (1228?) a umro 1306. Evo nekoliko podataka o njemu za koje se drži da su sigurni. Najprije je bio pravnik slobodnijeg života a onda je konvertirao. Godine 1278. stupio je u franjevački red u kojemu se borio, kako to redovito konvertiti rade, za strožu, asketskiju struju, tzv. struju spiritualaca. Papa Bonifacije VIII. dao ga je zatvoriti i izopćio ga je zbog žestokih kritika kojima je šibao sve oko sebe i stanje u Crkvi, ne štedeći ni same pape svoje suvremenike, Celestina V. i Bonifacija VIII. Njemu se — kao sigurno — pripisuju 93 *Laude* na talijanskom jeziku i sekvenca-tužaljka *Stabat Mater* na latinskom jeziku. Dijaloška lauda *Planctus Mariae* ističe se autentičnim izrazom općeljudske boli i najavljuje razvoj crkvenih prikazanja. Taj je plač pun mističkih zanosa i realističkih, upravo sirovih, pojedinosti konkretnog života.

Dakle, što se tiče do nas dospjelih životopisa Jacoponea da Todi, jedan pregled dala nam je prije 65 godina Evelyn Underhill u djelu *Jacopone da Todi Poet and Mystic, A Spiritual Biography, 1228—1306, London and Toronto, 1919*, svrstavajući u njemu izvore u četiri grupe. U prvoj grupi uz *Manifesto di Lunghezza* (kojega ona, među onima koji su do nas došli, smatra najsigurnijim) pridodala je i bilješke sadržane u djelima i kronikama franjevačkih pisaca XIV. stoljeća. Druga grupa se sastoji od autobiografskog materijala sadržanog u laudama, autentičnima i inače pripisivanima Jacoponeu. Na trećem mjestu se nalazi zasebni životopis na pučkom talijanskom jeziku sastavljen od anonimnog autora oko svršetka XIV. stoljeća. Četvrti tip izvora sastavljen je od saznanja koja se stječu studirajući vrijeme i ambijent u kojemu je živio Jacopone. Izdavačka kuća iz Firenze *Nuova Italia* izdala je 1977. knjigu od oko 300 stranica Enrica Menestoa u seriji što je izdaje Sveučilišni centar za humanističke studije u Perugi *Le vite antiche di Jacopone da Todi* koja predstavlja potpunu zbirku starih životopisa Jacoponea da Todi napisanih između XIV. i XVII. stoljeća. Autor se u prvom redu zaustavlja na biografiji sadržanoj u *Vite dei Santi e Beati dell'Umbria* koju je objavio Lodovico Jacobilli u III. volumenu, u Folignu 1661, jer su u njoj sadržani svi elementi prijašnjih biografskih izvora o Jacoponeu. Već izdani životi reproducirani su anastatičkom tehnikom (reprint) u Menestovoj knjizi. Autor je ipak

izostavio jedan »život« jer se u njemu nalaze mnoge očite netočnosti. Te živote Menestò je sakupio po pedesetak edicija koje se ne mogu gotovo nigdje više naći ili po časopisima koje imaju tek rijetke biblioteke. Donesena su i dva životopisa koja uopće nisu bila objavljivana ranije. Zahvalnost za ovaj volumen iz serije ide i priređivaču i izdavaču.

Opširni Menestòv *Uvod* je dotjerani kritički rad o čitavom materijalu sadržanom u knjizi. U prvom poglavlju Uvoda autor sabire dostupne vijesti o svakome od izvora za život Jacoponea i o tome daje kritički sud. Po kronološkom redu najprije je spomenut *Manifesto di Lunghezza*, tako nazvan po lokalitetu u kojem je 10. svibnja 1297. redigiran protiv pape Bonifacija VIII, poznat kao dokument koji je Jacoponeu služio kao svjedočanstvo. Menestò zatim govori o *Cronicon seu Historia septem tribulationum Ordinis Minorum*. Zaustavlja se onda na prvom svjedočanstvu o prvoj franjevačkoj literaturi u *De planctu Ecclesiae* Alvara Pelagia oko godine 1330. koji dokumentira glas što ga je Jacopone uživao već od prvih godina nakon smrti. Uzima zatim u razmatranje podatke koji govore o mjestu pokopa a analaze se u jednom hagiografskom radu o sv. Franji od fra Bartolomea iz Pise. Slijedi osvrt na natuknice u vrijednom kodeksu 589 iz muzeja Condè u Chantillyu i osvrt na *Compendium Chronicarum fratrum minorum* fra Marijana da Firenze (umro između 1523 i 1527) koji je prvi ustanovio 25. prosinca 1306. kao dan Jacoponeove smrti. Drugo poglavlje Uvoda sadrži za svaku od petnaest »antiche vite«, koje je autor sabrao u volumenu, kritički popis podataka o relacijama recipročnih vrijednosti bilježeći sve strane i detalje tih biografija.

Jasno je da su rijetki u stanju kao Enrico Menestò koji je vodio ova istraživanja sa sigurnošću se kretati među mnogim legendama i nesigurnim datostima o životu Jacoponea. Dobro je, dakle, što je *Uvod* kompletirao i svojim »breve profilo biografico« o kojem najprije ustanovljuje, kao što smo i mi — iako vrlo kratko — učinili na početku, ono što je sigurno, zatim indicira i vjerojatne podatke, i nadodaje one koji, budući su tradicionalni, mogu biti od kakve koristi.

Autor sa svom jasnoćom naglašava da iako su »malobrojni vjerodostojni podaci integrirani među diplomatskim vijestima i među referencijama na realne događaje u laudama ipak se mogu prihvatiti tek samo neki momenti kao sigurni o životu Jacoponea.« Iako je, dakle, uistinu malo posve sigurnih podataka u našem posjedovanju, ipak i ti mogu biti dostatni da zainteresiraju za ovu ličnost,

za čovjeka koji je, poslije jednog razdoblja svjetovnog života, postao »zanovijetalo« kroz deset godina, od 1268. do 1278. kad je ušao u red Manje braće i kao fratar raznosio vatru gdje god je došao. Mjesto u povijesti književnosti i glazbe zaslužio je najviše svojom već spomenutom sekvencom *Stabat Mater* (koju neki pripisuju i sv. Bona-

venturi) koja ima nekoliko koralnih napjeva a u glazbili su je toliki poznati i manje poznati autori služeći se originalnim latinskim tekstom i prijevodima na nacionalne jezike. Spomenimo neke: Josquin Des Près, Palestrina, Orlando di Lasso, G. B. Pergolesi, F. Schubert, G. Verdi, A. Dvořak, K. Penderecki, I. Zajc i toliki drugi.

BEETHOVENIANA

Razno — osamljenost — smrt

»Koliko ti mene ljubiš, ja tebe ljubim još više. Nije li naša ljubav nebeska zgrada i čvrsta kao nebeski svod.« (»neumrljaj ljubavi«)

»Ciniti dobro kadgod je to moguće; ljubiti slobodu iznad svega i nikada, ni pred prijestoljem, ne zatajiti istinu.« (A. Vockeu)

»Ja sam osjetljiviji od drugih, a prokletstvo svoje gluhoće trpim samo dok sam u društvu s drugima.«

»Moj motto je uvijek bio: Nulla dies sine linea, a ako dopustim Maži da malo zaspi, to je samo zato da se probudi jača.«

»Nemojte zaboraviti, vi vječni kritičari, da su drugi ljudi također ljudska bića.«

»Vi ste sretan čovjek; imate ženu, koja se za vas brine, a ja sam — duboko uzdahnuvši — jadnik.«

»Temelj prijateljstva mora biti u najvećoj sličnosti osjećaja ljudskog duha. Sve najbolje tvojoj ženi. Ja, nažalost, nemam žene, a jedinu koju sam sreo neću nikada imati.«

»I mene, kao i gotovo sve ljude, drži ufanje; ono mi je cijeli moj život bilo najbliži prijatelj.«

»O kako je divno proživjeti tisuću puta svoj život. Ja nisam stvoren za mirni život.« »O kako je lijep život; moj je međutim, cijeli otrovan.«

»Činjenica je da velika umjetnost postoji; ali ona nije za sve, jer svi ljudi nisu za veliko.«

»Strpljivost!, rekoše mi, izabrah svojim vodičem i tako sam učinio; oh Bože!« ... Brate, Karlo, preporučuj svojoj djeci — krepost. Samo ona, ne bogatstvo, može usrećiti ... Sretan sam u misli, da mogu ljudima biti i u svom grobu koristan!«

Iz Heiligenstatske oporuke u listopadu 1802: »Gospode Bože, Ti vidiš u dno moje duše. Ti znaš da u njoj vlada bratska ljubav i želja činiti dobro. Bože, pomoz mi; Ti vidiš da sam od sviju napušten, jer ne želim nikomu učiniti nikakvo zlo ... Usluši moju molbu ... O opaki slučaju, o opaka sudbo. O Bože, Bože, pogledaj dolje na nesretnoga Beethovena i ne dopusti da ovo potraje dulje. Predanje, potpuno predanje, vlastitom slučaju ... O Bože, daj mi jakosti da savladam samoga sebe, jer ništa me ne smije vezati za život ovoga svijeta; inače će propasti sve. Sâm, sâm, sâm ... Smrti idem ususret s veseljem ... Dodaj, smrti kad hoćeš, srest ću te junački, s tobom ću se suočiti — veseo ... O Providnosti, daj da osvane mi samo jedan dan čiste radosti ... Kad ću je o Bože moj, moći opet osjetiti u hramu tvoje Prirode i ljudi!« »Nije važno, kad odrastem, nitko neće znati da sam kao dječak bio prljavac.«

»Ovaj vojnik je prodao svoju slobodu za 5 krajcera na dan.«

»Napišite svezak pokorničkih psalama i posvetite carici.«

»Ja ću sudbini slomiti kotače. Mač sudbine neće mene slomiti!«

Kad su ga upozorili da je u jednom svom violinskom kvartetu (g-mol) napisao uzastopce dvije paralelne

kvinte i kad su mu na pitanje: 'tko je zabranio paralelne kvinte?' rekli: »Svi teoretičari!«, reče: »Dakle, dobro — ja ih dopuštam.«

»Zbog bogatstva svojih zvučnih kombinacija i harmonija, BACH (potok) bi se morao zvati — Ocean.« Johannu, bratovu ženu i majku čudaka nećaka, zvao je »kraljicom noći«, a svoju dvorkinju »utjelovljenim davlom.«

Glasovitu svoju simfoniju (Petu) originalno je posvetio Napoleonu, ali kad se ovaj dao okruniti i postao 'novi tiranin' reče: »I s tim bastardom sam se prevario.« I rukopis i notopis mu je bio strašno nečitljiv na što primijeti: »Život je prekratak da slikamo i slova i note. Uostalom, i ljepše pisane note će me teško spasiti od »Nothen« (neimaštine)«

Sebe je nazivao »Vaš prijatelj, Beethoven za dobro silni generalissimus, a protiv zla sâm davao.«

(Grofici Mariji Niczky, Varaždinki udatoj za grofa Petra Erdödyja kojoj se spremao u posjete na dvorac Paukove, kod Donje Zeline, o čemu je dr. Artur Schneider u Sv. Ceciliji 1942, str. 81—90 i 31—143 publicirao vrlo zanimljiv prikaz »Neostvaren boravak Beethovnov u Hrvatskoj«)

Neki ne vjeruju da su mu zadnje riječi na samrti 18. III. nakon što se ispovjedio, bile: »Plaudite, amici, la comedia e finita!« Ali je sigurno da je par dana pred smrću tiho rekao »Skoro ću otići gore«, i onda preobražen, toplo je sabrano uzdigao ruke: »Zovite mi svećenika«, mirno zamišljen legao s riječima »Do viđenja!« Dok su dvojica prijatelja izašli da uredje za sprovod i grob, uz umirućega je ostao sam Anselm Hüttenberger, koji reče: »26. III. 1827. ležao je u besvijesti, sa samrtnim hroptajima u grlu, od 3 do 5 popodne. Iza 5 sati nastala strašna grmljavina i strijela zabljesne sobu umirućega. Zatim se dogodi neočekivani, zapanjujući fenomen: Beethoven otvori oči, snažno digne desnu ruku te stisnutom šakom i vrlo ozbiljnim prijetecim izrazom lica kao da je htio reći 'Ja te prezirem moćno zlo, odlazi, sa mnom je Bog'. I, kad mu padne na krevet ruka, zatvoriše mu se napola, oči. Moja desnica mu je bila ispod glave, a lijeva naslonjena na njegova prsa i više ni daha ni kucaja srca.«

Usput još dva dodatka: 1. Prema mišljenju dra B. Sirole vjerojatno je od grofice Marije Niczky, Varaždinke, mogao čuti 'hrvatske narodne melodije', zabilježene kasnije od Kuhača (KKK br 810, 1, i 16) koje je upotrijebio u svojoj Pastoralnoj simfoniji.

2. Po mom skromnom mišljenju, prva hrvatska drama »Juran i Sofija« Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, prikazana 10. VI. 1843. u starom kazalištu na Markovu trgu u Zagrebu, vjerojatno je i iznad svega nadahnuta upravo Beethovenovom operom »Fidelio«. U objema, naime, oslobođa zasužnjenoga muža u muško preobučena žena, što se nije dosjetio prof. dr. V. Gudel.

Tekstove L. v. Beethovena odabrao i preveo: Ivan Kokot